

lamentarna sredstva, čemu su u mnogome doprinosili i nedemokratski odnosi unutar građanskih političkih stranaka u kojima su njihovi šefovi maltene imali neograničena ovlaštenja. Sigurno da bi temeljitije ispitivanje unutrašnjih odnosa u tim strankama, posebno u njihovim vođstvima i kada su u opoziciji, a još više kada su bile na vlasti, bacilo više svjetla na nivo demokratskih odnosa u političkom životu zemlje, odnosno društveno-političkih odnosa u cjelini i pružilo više elemenata za odgovor na pitanje, nije li i ono vrijeme kada se recimo parlamentarno vladalo potencijalno sadržavalo u sebi ozbiljne elemente zloupotrebe parlamentarizma do te mjere da je ono dobijalo karikaturan oblik. Konačno uspostavljanje kraljeve diktature u nas treba cijeniti i u sklopu širih političkih kretanja u Evropi a posebno na Balkanu.

dr Nusret Šehić

*Dr Milan Vesović: REVOLUCIONARNA ŠTAMPA U KRALJEVINI SRBA, HRVATA I SLOVENACA 1918—1929. GODINE.* Institut za savremenu istoriju — Beograd, 1980. god., str. 342

Revolucionarna radnička štampa u Jugoslaviji u periodu od 1918. godine pa sve do ratnih dana 1941. godine predstavlja po dometu i sadržaju, značajan istorijski izvor ali i izvor koji je, na žalost, još uvijek nedovoljno istražen.

Zbog toga i niza drugih kvalitativnih komponenti knjiga »Revolucionarna štampa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1918—1929«, Milana Vesovića, pisana i odbranjena kao doktorska disertacija, predstavlja uspješno obavljen, odgovoran, obiman i složen zadatak. Ova knjiga će veoma korisno poslužiti istraživačima istorije KPJ i revolucionarnog radničkog pokreta u nas.

Jedanaest godina istorije revolucionarne štampe u Kraljevini SHS, koje obrađuje Milan Vesović, neodvojivi su dio istorije revolucije radničkog pokreta u cjelini. S obzirom na opšti nedostatak primarne istorijske građe o samom radničkom pokretu, štampa predstavlja onaj specifičan istorijski izvor koji na sebi svojstven način prikazuje jedno vrijeme, jedan složen period stalne borbe radničkog pokreta za njegovu afirmaciju.

Složenost teme, oskudnost literature, nedostatak dokumentacije listova, koja je dijelom zaplijenjena prilikom donošenja Obznane, što je po pravilu značilo i njeno uništavanje, i obimnost materije opredijelili su autora da knjigu podijeli u pet glava koje tematski predstavljaju tri cjeline.

Autor je obrađivani vremenski period podijelio na tri dijela: od 1918. do 1920, od 1921. do 1924. i od 1925. do 1929. godine, što mu je omogućilo da pojedine faze razvoja radničkog pokreta, koje su svakako imale i bitnog odraza na razvoj revolucionarne štampe, obradi cjelovi-

tije. Pri tome, koristio se uglavnom sa tri grupe izvora: štampom KPJ, SKOJ-a i revolucionarnih sindikata, zatim objavljenom i neobjavljenom arhivskom građom te odabranim spisima učesnika i rukovodilaca revolucionarnog radničkog pokreta kao i njihovim publikovanim ili neobjavljenim sjećanjima.

Prvi dio, u stvari, prva i druga glava knjige, pod naslovom »Revolucionarna štampa u legalnom periodu radničkog pokreta i KPJ 1918—1920« i »Borba revolucionarnog radničkog pokreta za legalno izdavanje štampe 1921—1924« obrađuju period rada revolucionarne štampe u legalnom periodu. U ovim poglavljima su prikazani stavovi rukovodstva radničkog pokreta o nizu važnih pitanja: ulozi i zadacima štampe, programima i planovima radničkih organizacija, materijalno tehničkoj bazi i dr.

Drugi dio — treća glava — pod naslovom »Orijentacija KPJ i radničkog pokreta na ilegalno izdavanje štampe 1925—1929«, obrađuje rad revolucionarne štampe u novim uslovima.

Treći dio — četvrta i peta glava — »Sadržaj i uloga revolucionarne štampe« i »Režim Kraljevine SHS i revolucionarna štampa« sadrži analizu osnovnih i najvažnijih tema štampe, bez koje se ne bi mogla ni shvatiti njena uloga i svrha, kao i njen položaj, cenzuru i progone kojima je bila izložena — što bi trebalo da omogući bolje shvatanje objektivnih uslova izdavanja i sudbine revolucionarne štampe.

Sasvim je sigurno da se knjigom »Revolucionarna štampa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca« otvara prostor za još niz istraživačkih poduhvata samom činjenicom što štampa predstavlja bogat istorijski izvor. Autor, doduše, priznaje da je u njegovoj knjizi »izostala iscrpna analiza sadržine štampe, jer za to nije bilo svih potrebnih preduslova. To su, prije svega, nedovoljna proučenost istorije komunističkog i revolucionarnog radničkog pokreta, idejnih strujanja i frakcijskih borbi, kao i nedostatak radova i bibliografija o radničkoj štampi. Uz sve to, brojnost periodike i raznovrsnost tema sadržanih u njoj zahtevali su interdisciplinarni pristup, a to je prevazilazilo okvire našeg rada.«

I to na određen način potvrđuje želju autora ovog djela, koje će, svakako, privući pažnju i šire čitalačke publike, da obradi jedan segment iz bogate istorije našeg radničkog pokreta, jedan dio iz istorije revolucionarne štampe, čije bogatstvo još uvijek nije dovoljno otkriveno bez obzira na činjenicu da su redakcije radničkih glasila u obrađivanom periodu, ali i prije i poslije tog vremena, bile centri okupljanja radnika i rukovodstva radničkog pokreta, da su, naročito u periodu ilegalnog rada, bili centri za vezu, okupljanje i dogovaranje, jednom riječju sredina u kojima se stvarala i iz kojih se sprovodila politika revolucionarnog radničkog pokreta.

Kakva je bila misija revolucionarne štampe u periodu o kome je riječ mogu da posvjedoče i podaci o tiražu pojedinih listova. Dok su se kod građanske stranačke štampe uglavnom kretali od 1.000 do 3.000 primjeraka, radnička glasila su dostizala i tiraž od 15.000 primjeraka. To na najbolji način ilustruje njihovu popularnost ali i važnu ulogu u širenju naprednih revolucionarnih ideja među radništvom. Jer, radnička štampa je u to doba već bila politička tribina putem koje su se iznosila mišljenja o značajnim pitanjima politike radničkog pokreta, ona je predstav-

ljala značajnu vaspitno-obrazovnu instituciju radničke klase, putem koje se širila marksistička misao i podizala klasna svijest proletarijata.

Pojavom knjige »Revolucionarna štampa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca«, dr Milana Vesovića, pisana istorija radničkog pokreta i istorija jugoslovenskog novinarstva dobile su jedan značajan prilog koji je prije svega veoma solidna osnova za dalja istraživanja o revolucionarnoj štampi ovog perioda o kojoj nema monografskih radova a pojedina pitanja, kako i sam autor navodi, kao što su finansiranje, štamparije, način rasturanja, novinarski aspekt (uređivanje, fizionomija listova . . .) uloga i uticaj štampe i slično, nisu gotovo ni doticana. Na kraju treba napomenuti da je autor dao i vrlo iscrpan popis revolucionarne štampe svrstane prema mjestu izlaženja, odnosno po republikama.

Željka Vrdoljak

*Dr Ibrahim Karabegović, REFORMISTIČKI PRAVAC U RADNIČKOM POKRETU BOSNE I HERCEGOVINE 1919—1941. »Svjetlost« Sarajevo, 1979, str. 306.*

Kod naših istraživača istorije radničkog pokreta pobjedilo je konačno saznanje da se moraju proučavati svi oblici u kojima se radnički pokret ispoljavao ako se želi steći potpunija slika o njegovom ukupnom razvitku. Takav zaključak se nameće kada posljednjih godina pratimo pojavu većeg broja studija, rasprava i članaka o onom pravcu u radničkom pokretu koji se najčešće označava pod zajedničkim imenom kao reformistički. Ne možemo sponiti o tome da se do nedavno više pažnje posvećivalo ispitivanju revolucionarne odnosno komunističke komponente u našem radničkom pokretu i to je bilo razumljivo iz dva razloga: prvo, jer se donedavno malo znalo o radničkom pokretu uopšte, a posebno o njegovoj revolucionarnoj orijentaciji kojoj je pečat davala Komunistička partija Jugoslavije i drugo, jer je pod vođstvom komunista uspješno vođena i sprovedena socijalistička revolucija i to je otvorilo široko polje istraživanja krupnih i složenih procesa koji su se pripremali više decenija i svoje napotpunije rješenje našli u stvaranju nove socijalističke Jugoslavije.

Sigurno da je pojavom rasprava o onoj struji u našem radničkom pokretu koja se godinama nalazila u sukobu sa KPJ naša najnovija istoriografija proširila trasu istraživačkog rada i da u svjetlu toga treba da cijenimo da se u ovoj oblasti čine uspješni koraci naprijed. Osvjetljavanjem reformističke komponente u našem radničkom pokretu ostvaruje se kompletnija predstava ne samo o pokretu u cjelini već i djelatnost KPJ u tom kontekstu dobija neke nove dimenzije.

Nemamo namjeru da ovdje dajemo ocjenu rezultata naše istoriografije o radničkom pokretu ali bi željeli upozoriti da su u Bosni i Hercegovini u tom pogledu postignuti zanimljivi i vrijedni rezultati. Rado-